

obljetnice

Matija Vlačić iz Ilirije (Matthias Flacius Illyricus)
u povodu 400-godišnjice smrti

Boris Hrovat

Književno je stvaralaštvo u Hrvatskoj 15-19. st. dvojezično, a latinski se udio, osobito u starijim razdobljima, ravnopravno razvijao uz hrvatski, što je činjenica koju naša književna baština u potpunosti dokazuje. Malo je naroda u Evropi koji imaju tako kontinuiranu i tematski raznoliku književnost na latinskom jeziku. Dugo trajanje i utjecaj na javni život uvjetovali su da je uloga latinskog jezika u nas bila značajnija nego u većine naroda evropskoga kulturnog kruga.

Razlozi za takvo stanje kompleksni su, i nije ovo mjesto ni vrijeme za njihovo navođenje - uostalom, oni su svima nama općepoznati. Od cjelokupnog blaga našeg latiniteta, u srednjim se školama pročita, (ako se pročita, uzavši u obzir skučenost vremena i druge objektivne okolnosti), par fragmenata. Nešto natpisa i odlomci iz "Povijesti" Tome Arhiđakona Splitskog. I to je sve. No i to je razlog više da povodom 400-godišnjice smrti Matije Vlačića progovorimo ovdje koju riječ i o njemu.

Matthias Flacius Illyricus rodio se u istarskom Labinu 3. ožujka 1520. u imućnoj obitelji, koja mu je omogućila solidno osnovno školovanje, dakako, u tadašnjim okvirima. Kao 16-godišnjak krenuo je u Veneciju, gdje je učio latinski i grčki kod povjesničara Egnacija. Na životni put mladog Matije presudan je utjecaj izvršio njegov rođak fra Baldo Lupetina, qvardijan samostana Male braće u Veneciji. Kad se Matija zaželio zaređiti, dao mu je da pročita neke protestantske spise, i protumačio osnove nauke Martina Luthera, budući da je i sam bio potajni, prikriveni luteran. To je Matiju definitivno skrenulo na put protestantizma. Tako je studije nastavio u Baselu i Tübingenu (gdje je tada upravo njegov zemljak Matija Grbac predavao grčki na protestantskom sveučilištu), a zatim, po Grpčevoj preporuci, i u Wittenbergu, gdje se upoznao s Lutherom i Melanctonom. Luther je uočio Vlačićeve sposobnosti i ostao s njime povezan sve do vlastite smrti. God. 1544. postao je Vlačić u Wittenbergu magister artium i sveučilišni profesor hebrejskog jezika, ali se već 1549. po vlastitoj odluci povlači s tog položaja, da bi se kao nevezana i posve slobodna ličnost što odlučnije borio protiv svakog pokušaja kompromisa s Rimom (a takvih je pokušaja, poslije Lutherove smrti, bilo nemalo). Izvjesno vrijeme bio je glavni autoritet protestanata, naročito za osmogodišnjeg boravka u Magdeburgu, gdje je razvio posebno opsežnu djelatnost i sam napisao nekoliko djela. Ondje je i potakao izdavanje velike povijesti crkve (Ecclesiastica historia).

God. 1557. postao je profesorom teologije u Jeni i thürinškim crkvenim superintendantom. Međutim, daljnji su se odnosi među protestantima odvijali suprotno Vlačićevim koncepcijama. Već 1561. zemaljski knez protjerao je iz Jene i Flaciusa i njegove istomišljenike - tzv. "flacijaniste" i to zbog njegova učenja o "istočnom grijehu", i, što je posebno zanimljivo, "determiniranosti ljudske volje materijalnom supstancijom čovjeka". Vlačićeva struja u protestantizmu u cjelini polagano postaje ugrožena i ponekad i pokolebana (što je shvatljivo, kada se zna da je njegov protivnik bio i sam Filip Melancton). Međutim, Matija Vlačić ostaje do kraja života beskompromisan borac za vlastita uvjerenja od kojih, i bez obzira na brojna protjerivanja (iz Regensburga, Strassburga i Frankfurta na Maini), ni u sitnicama nikad ne odstupa.

U to vrijeme, za njega nesretno, pomišljao je i na otvaranje akademije u Regensburgu za studente iz Austrije, Bavarske, Koruške i Češke i čak na osnivanje manjeg sveučilišta u Celovcu (Klagenfurtu) za Slovence i Hrvate. Do ostvarenja toga plana doduše nije nikada došlo, ali je ipak njegovom zaslugom Regensburg postao središte veza njemačkih i naših protestanata. Potrebnu literaturu Vlačić je pisao i izdavao i na slovenskom i na hrvatskom jeziku.

Pretposljednju godinu svoga života proveo je na bezuspješnim putovanjima po Njemačkoj tražeći sazivanje općeg protestantskog sabora. Potkraj 1574. teško se razbolio, te je 11. ožujka 1575. u krugu svoje brojne obitelji, vjerojatno u Frankfurtu na Maini, i umro.

Vlačić je uvijek bio pronaljiv, nepoštedan i oštrouman borac za vlastite stavove u čiju je ispravnost duboko i iskreno vjerovao. Nije napuštao pisanje i borbu niti u tako teškim trenucima, kada mu je od cara Maksimilijana II i drugih njemačkih knezova čak prijetila i životna opasnost. Njegov opus, vrlo opsežan (preko 300 knjiga i brošura), pripada područjima teologije, filozofije, historiografije i filologije.

Najvažnija su mu djela: "Catalogus testium veritatis" protiv papinstva, "Ecclesiastica historia", već spomenuta povijest crkve u 13 svezaka, od kojih je Vlačić surađivao u 12, a bio je i glavni upravljač toga opsežnog poduhvata s ciljem da se obnovi kršćanstvo u protestantskom duhu, te "Clavis Scripturae Sacrae" lingvističkog sadržaja, s tumačenjima hebreizama. Naš najbolji poznavalac Vlačićeva opusa M. Mirković smatra, međutim, rano Vlačićevo djelo, "Apologia", njegovim najljepšim književnim radom. "Katalog svjedoka istine" u izboru preveo je V. Vitezica, priredio V. Gortan, a s Mirkovićevim predgovorom izašao je u izdanju JAZU, 1960. godine u Zagrebu, ("Hrv. latinisti 5").

Opsežne studije o Matiji Vlačiću napisali su W. Preger: ("Matthias Flacius Illyricus und seine Zeit", I-II, Erlangen, 1859-61, njem.), te M. Mirković ("Matija Vlačić Ilirik", Djela JAZU, 50, Zagreb 1960).

Na kraju, nekoliko karakterističnih citata iz "Kataloga..." ("Catalogus testium veritatis", Basileae 1556):

... huc accedit quoque ista horrenda et extreme detestanda hominum impietas, sacrilega ingratitude, vel potius induratio ac subversio, ut plerique videntes videre nolint et audientes audire recusent propalam monstratos errores et lupos ovilla vestitos eorumque refutationes, ut, nisi quasi perpetuis scriptis et veluti clamoribus opportune et impertune excitentur et perturbentur, nihil proficiatur. Quod si una aut altera institutione contenti essent et, ubi semel errores agnovissent, magno zelo in veritate permanentes ab illis abhorrent, facilius profecto expeditiusque, adda, et fructuosius certamen contra seductores haberemus. (...)

Uzete u jednom širem smislu, te su Vlačičeve riječi svezremene, svjedoče o bistrini jednoguma koji je potekao iz ovih krajeva i, u tom pogledu, aktuelne i primjenljive i danas.